

Сулими, М. Костомаров розкрив значення боротьби проти турецько-татарської агресії. Вчений справедливо вказує це свідченням успіху українських національних збройних сил. Цей важливий висновок аргументований також аналізом військового мистецтва українського козацтва у битвах на суші і на морі, розглядом таких специфічних питань, як організація збройних сил, їх стратегія і тактика, проведення наступу і оборони, характеристика зброї козаків, їхньої кінноти і флоту.

Важливе значення для поглибленого розуміння ролі і місця українського козацтва у національно-визвольних змаганнях першої половини ХУП ст. має показ дипломатичної діяльності. Це дозволило зробити висновок про те, що українське козацтво було, не тільки військовою, але й значною політичною силою в міжнародних відносинах того часу.

Висвітлення М. Костомаровим цієї проблеми ґрунтується і на значних фольклорних пам'ятках – історичних піснях, народних думках, казках і переказах, які він ретельно збирав, обробляв і друкував у своїх наукових працях. Серед останніх можна назвати монографію "Богдан Хмельницький", праці "Иван Свирговский, украинский казачий гетман 16 века", "О воспоминаниях борьбы казаков с мусульманством в народной южнорусской поэзии" та багато інших.

М. М. ВЕГЕШ, Б. З. КОСАК

ДМИТРО ВИШНЕВЕЦЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Виникнення українського козацтва пов'язане з іменем канівського і черкаського старости Дмитра Вишневецького, якого український народ оспіває у "Пісні про козака Байду". Тому і не випадково, що ні один серйозний дослідник початків козацтва не міг обминути цієї історичної постаті. Писали про нього

Д.Яворницький, В.Антонович, С.Соловйов, В.Ключевський, а для М.Костомарова він – кошовий дніпровських козаків /Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография. – К., 1989. – С.264/.

М.Аркас у своїй "Історії України-Русі" писав, що Д.Вишневецький заснував першу Січ для оборони України від татар. "Татарські хани, – писав він, – одразу збагнули, що вона буде дуже їм хважати, коли захочеться налітати в Україну" /К.,1990. – С.122/. На думку М.Грушевського, Д.Вишневецький "дав почин до постійного укріплення на Запорозі, яке б служило міцною точкою оперття для всієї козащини, та хоча з неї зробити силу політичну, з якою б рахувалися сусідні держави і правительства" /Ілюстрована історія України. – К.,1990. – С.179/. М.Грушевський чітко показав, чим відрізнявся Д.Вишневецький від інших "пограничних паничів". На відміну від них, "він не закинув козацтва й далі, а ... серйозніше розглядаючи ся в українських обставинах, рішив він зв'язати свою долю з Низом і його козащиною". Людиною видатної енергії називала Д.Вишневецького українська дослідниця О.Єфіменко /История украинского народа. – К.,1990. – С.196/.

Д.Вишневецький показав себе, як здібний полководець і дипломат. Про це свідчать розроблені ним плани боротьби з турками і татарами, а також організація походів на Крим. Йому вдавалося налагоджувати дружні стосунки з Литвою та Московщиною /Див.: Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990. – С.157/. Успішні походи 1556 і 1561 рр. зробили його відомим далеко за межами України. А тому важко погодитися з твердженням В.Голобуцького, що Д.Вишневецький "у своїх діях керувався корисливими інтересами феодала, заклятого ворога народних мас, козацтва" /Запорожское казачество. – К.,1957. –

С.87/. Як не прикро, але саме така оцінка ролі Д.Вишневецького в нашій історії стала панівною в українській радянській історіографії. Неможливо погодитися також з твердженням, що "тільки в працях радянських істориків дана проблема /боротьба проти турецьких і татарських феодалів.- В.М.,К.Б./ одержала дійсно наукове висвітлення" /Историография истории Украинской ССР.- К.,1986.-С.76/.

Тепер виникла невідкладна потреба корінним чином переглянути своє ставлення до окремих постатей історії України і, зокрема, до постаті Д.Вишневецького, "людини незвичної і яскравої долі", при активній участі якого в 1553-1557 рр. була створена і діяла Хортицька Січ /Мицик Д.А., Плохій С.М., Стороженко І.С. Як козаки воювали.-Дніпропетровськ, 1990:- С.3/. Д.Вишневецький-дипломат яскраво змальований у книзі В.Сергіючука "Іменем війська запорізького" /К.,1991/. Автор прийшов до висновку, що Д.Вишневецький "узяв на себе місію згуртувати запорізьке козацтво з колишніх утікачів від феодальних утисків. І саме в цьому виявилася його державна і військова далекоглядність" /С.35/.

Серед зарубіжних авторів, які досліджували діяльність Д.Вишневецького, слід відзначити працю французької дослідниці Шанталь Лемерсьє-Келькеже, яка опрацювала нові джерела, що знаходяться в стамбульських архівах. Вона переконливо довела всю небезпеку для Порти походів Д.Вишневецького. "Масова мобілізація у восьми турецьких бейликах,-пише Ш.Лемерсьє-Келькеже,- звернення до збройних сил Молдавії та армії кримського хана, вирадження ескадри - то були виняткові заходи та єдиний випадок в історії Порти того часу" /Гетьмани України.-К.,1991.-С.22/.

Ці та деякі інші питання історії козацтва висвітлені у праці відомих авторів нашої діаспори А.Жуковського і О.Субтельного- "Нарис історії України" /Львів, 1990/.